

TÁRSASÁGI ÜGYEK

Büky László 70 éves*

Az itt megjelentek közül bizonyára sokan tudják, hogy Büky László, az MTA doktora a kulcsszavakról írta első könyvét. Ez adta az ötletet, hogy köszöntéssel ezzel a kérdéssel indítsam: mik a kulcsszavai neki magának, a tudós tanárnak, tudományos életünk és felső-oktatásunk markáns egyéniségének?

Az első kulcsszavak az általa művelt szakterület köréből kerülnek ki: *szó, stílus, értelmezés* (ezzel a címmel adta ki tanulmánygyűjteményét 2006-ban), *metafora, szótár, metafo-*

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság felolvasóülésén, 2011. október 25-én.

raszótár, mondat, szöveg, szövegmondat, szövegmondattan és így tovább. De nevek is felötlenek a róla szólóban: Nagykanizsa, Palin, Pécs, Szeged, továbbá Füst Milán, Karinthy Frigyes, Weöres Sándor. S végül az életrajz, az életforma kulcsszavai: *kutatás, oktatás, vonatkozás, munkamánia, szakirodalom-ismeret, szakirodalom-ismertetés, bírálat, vita, őszinteség, sérelmek* (azok is, amelyek őrajta estek, meg azok is, amelyeket ő ejtett másokon). De ilyesmiről egy laudációban nem illik beszélni. Nem is fogok.

Füst Milán egyszer azt írta magáról, hogy neki életrajza voltaképpen nem is volt, csak munkarajza. Azt hiszem, ezt elmondhatjuk a költő legjobb ismerőjéről, Büky tanár úrról is. Ennek tükrében egy kissé meglepődhetünk, ha igen terjedelmes szerzői bibliográfiáját fellelő az azt látjuk, hogy első könyvének megjelenésekor 48 éves volt. Ennek alapján pályakezdését akár késeinek is tarthatnánk.

De mondhatjuk e pályakezdést korainak is, hiszen ünnepeltünk tizenkilenc évesen már tanított a nagykanizsa-palini általános iskolában, mégpedig nemcsak magyart és történelmet, hanem orosz nyelvet és kémiát (!) is. És ez tizennégy éven keresztül így is maradt, közben azonban a süvölvény tanár levelezőn megszerezte a főiskolai, majd az egyetemi végzettséget is, az előbbit a pécsi főiskolán, az utóbbit a szegedi egyetemen. Hogy ez a pálya miért indult ilyen rendhagyó módon, annak magyarázata csupán annyi, hogy Büky László „egyéb” származású (édesapja egy 1948-ban államosított asztalosüzem tulajdonosa volt), és emiatt a kor szokása szerint érettségi után nem vették fel az egyetemre. (L. BÜKY LÁSZLÓ, Pályakép. Napút 2010/10: 143–5.)

Csak 1974-ben, immár „krisztusi korban” kerül a szegedi József Attila Tudományegyetem (a mai Szegedi Tudományegyetem) magyar nyelvészeti tanszékére tanársegédnek. Ez évben publikálja első cikkét a Magyar Nyelvőrben a diáknyelv képzőiről (ez még a palini munka hozadéka).

A már nem is egészen fiatal tanársegédből 1990-re a tanszék vezetője lett. Ezt a tisztséget tizenhat évig töltötte be, közben számos leíró nyelvészeti és nyelvtörténeti konferenciát rendezve, s azoknak anyagát mintaszerűen ki is adva. Itt jegyzem meg, hogy ünnepeltünknek etimológiai munkássága is tiszteletreméltó: tucatszám jelentek meg szövefejtései, egy részük Társaságunk folyóiratában, a Magyar Nyelvben. De tudtommal mást is tanít: stilszintikát, szövegtant s bármi egyebet, amire a tanszéknek szüksége van. Diákjainak egy része, mint a világhálón olvashatjuk (www.markmyprofessor.com), rajong érte, más hallgatói viszont ingerülten bírálják, főként kiismerhetetlen vizsgáztatási módszerei miatt. De hát ő ebben is ugyanolyan megosztó személyiség, mint minden egyébben.

Ha fellelőzzük a már említett, a szegedi egyetem honlapján is megtalálható gazdag bibliográfiát, azt láthatjuk, hogy ünnepeltünk publikációinak száma jóval túl van a 600-on. Ebből az imponáló életműből most csak néhány mozzanatot emelhetek ki: a könyveket, az ismertetéseket és a nyelvművelő cikkeket.

Büky Lászlónak hat könyve van, a legutóbbi ez év nyarán hagyta el a sajtót. Az elsőnek (amellyel a szerző, nem mellékesen, a kandidátusi címet is megszerezte) Füst Milán képköltés és képeinek rendszere a témája. Kontrollként azonban, rövidebben, a költő Karinthy is szóba kerül benne. A következő három kötet Füst Milán költői életművét méri fel, részben szótárszerű feldolgozásban. Közülük a legkorábbi, a 2000-ben napvilágot látott könyv egyetlen versnek, a „Szellemelek utcájá”-nak szóhasználati háttérét mutatja be több mint 300 oldal terjedelemben. (E munkájával nyerte el Büky László az MTA doktora címet.) Következő műve, két évvel később, a költő metaforahasználatának alapjait tárja fel,

megalkotva ezzel az első magyar metaforaszótárt. A harmadik, a trilógiát teljessé tevő kötet Füst Milán metaforahasználatának szövegmondattanát nyújtja, szótárszerű feldolgozásban. A hat év alatt, minden páros évben közreadott három vastkos kötet a magyar stilisztika és íróiszótár-kiadás történetében páratlan részletességgel és alaposággal dolgozza fel a költő képalkotását és ebben megnyilvánuló stílusművészetét. Csak remélhetjük, hogy Füst Milán irodalomtörténész kutatói veszik majd a fáradságot ahhoz, hogy elmélyedjenek ezekben a kötetekben.

A könyvek sorát két tematikus tanulmánygyűjtemény (Szó, stílus, értelmezés, 2006; Stílusmagatartási formák Füst Milán és Weöres Sándor költői nyelvében, 2011) zárja le. Tegyük hozzá: egyelőre, mert Büky László munkakedvét és munkabíráását ismerve bizonyosak lehetünk abban, hogy e hat könyvet továbbiak követik majd. Azt azonban már az eddigiek alapján is kijelenthetjük, hogy ez a hat kötet a tudatos építkezés nyilvánvaló jegyeit mutatja.

A másik tényező, amelyet Büky László publikációs tevékenységéből ki kell emelnem, a könyvismertetések szokatlanul nagy száma. Ünnepeztünk tehát nem csupán ír, hanem olvas is, ami szakmánkban nem egészen magától értetődő. Például az utolsó lezárt évben, 2010-ben az összesen 31 (!) publikációból 10 recenzió volt.

Büky László recenziói, különösen a szakfolyóiratokban megjelentek, nem pusztán ismertetések, hanem bírálatok is. Akármilyen hasznos is ez (elvben) mind a megbíráltra, mind annak olvasóra nézve, rendszerint sértődést okoz egy olyan korszakban, amely elszokni látszik az őszinte szótól. Ráadásul ő nemcsak könyvismertetéseiben, hanem opponensi és pályázati bírálói véleményeiben is meg szokta mondani a magáét, s a konklúzióban némelykor a *nem* módosítószót is alkalmazza. Erről eszembe jut egy nemrég elhunyt nagy nyelvészünk, aki a „Ki kicsoda” lexikon számára a következőképpen adta meg a hobbját: „őszinteség, szókimondás (drága mulatság)”. Nos, ezt minden bizonnyal Büky László is elmondhatja magáról.

Harmadik mozzanatként hadd utaljak arra, hogy ünnepeztünk nem becsüli le az ismeretterjesztést sem: nyelvművelő cikkeinek száma immár több százra rúg. Ezek az írásai bővelkednek a nyelv- és művelődéstörténeti adatokban, s fanyar humorukkal is kitűnnek. Egy részüket, szerencsére, a mi lapunkban, az Édes Anyanyelvünkben jelenti meg. Például a múlt évben mind az öt számunkban közölhattünk tőle cikket, mindegyik „egy cseppnyi magyar művelődéstörténet”. Az idén júniusban pedig egy vitacikkét tettük közzé, melyben az újabban megfontolatlanul felélesztett és propagált ún. gyökelmélet ellen száll síkra (Mi van a nemzet tudat ernyője alatt? ÉA. 2011/3: 12).

Annak, hogy valakit egy ilyen jeles napon ki köszönt fel, a szakmai szempontokon kívül személyes okai is vannak. Így van ez ebben az esetben is. Ezért engedtessek meg a laudátor-nak, hogy befejezésül szóljon néhány szót az ünnepezzel kapcsolatos emlékeiről, személyes kapcsolatokról is!

Büky Lászlóval egy híján negyven éve, 1972 augusztusában, a Magyar Nyelvészek II. Nemzetközi Kongresszusán, éppen Szegeden találkoztam első ízben. Ő Füst Milánról tartott előadást, én Krúdyról. Mind a kettőnknek ez volt a bemutatkozó kongresszusi előadása. A témához, mint látható, mind a ketten hűek maradtunk.

1990-ben, abban az évben, amelyben jubilánsunk tanszékvezető lett a szegedi bölcsészkaron, meghívott tanszékére két előadás tartására. Ez alkalommal személyesen is meg tapasztalhattam, milyen puritán körülmények között él és dolgozik a Szeged, Szentendre (a lakóhelye) és Budapest között „ingázó”, ekkor már ötvenedik életévé felé közeledő tudós.

A pihenő- és alvóhelyéül szolgáló keskeny tanszéki pamlag és ugyanott a függöny mögött szerénykedő mosdótál gyakran felmerült emlékezetemben, amikor néhány évvel később magam is egyetemi oktató lettem.

1999-ben is találkoztunk, ezúttal Miskolcon, az ottani magyar nyelvészeti tanszék által rendezett metaforakonferencián. Ekkor még laktunk is együtt (lakva ismerni meg igazán az embert!) a miskolci egyetem egyik, némiképp szocreál hangulatú kollégiumi szobájában. Talán azért is kerültünk egy helyre, mert mind a ketten javíthatatlan, bár mérsékelt dohányosok vagyunk, így ezzel sem zavartuk egymást. A két nap alatt jól megbeszélhettük a metaforát és kollégáinkat.

Azóta is aránylag sűrűn találkozunk egy-egy konferencián vagy akadémiai bizottsági ülésen. Telefonon pedig rendszeresen eszmét cserélünk: általában őtöle értesülök tudományos életünk legfrissebb eseményeiről – olykor pletykáiról. Úgy rémlik, soha másról, mint tudományról és a tudomány embereiről nem beszélünk egymással. Őt a sport nem érdekli, a politikát pedig, mint szóra sem érdemes témát, következetesen mellőzzük.

Végül is tehát mi az alapja a mi lassan négy évtizedes kollegiális barátságunknak? A kutatási téma hasonlósága? Nem valószínű, mert ennek inkább elidegenítő hatása szokott lenni. Talán inkább a viszonylagos szakmai társtalanságunk. Mit értek ezen? A legjobban azzal tudnám érzékeltetni, ha idézem, amit ünnepeltünk a Napút folyóiratban tavaly megjelent pályaképében saját magáról állapított meg: „[A] tudományos pályán és a kutatásban egyedül kellett boldogulnom – nem lévén senki tanítványa, nem lévén semelyik ún. iskola tagja, és nem lévén a rendszerváltozásig uralkodó párt tagja, aminek finom hatását immár nem érdemes taglalni” (i. h. 145). Mindezt ugyanis szóról szóra elmondhatnám saját magamról is. Adyval szólva: „Sem utódja, sem boldog őse, / Sem rokona, sem ismerőse / Nem vagyok senkinek, / Nem vagyok senkinek”.

De egyvalakinek talán mégis: magának Büky Lászlónak, aki most hetvenéves lett ugyan, de mint mértékletesen élő, szentendrei kertjében is szorgoskodó, Pest és Szeged között hivatásszerűen vonatozó, tanszéki pamlagon háló elnyúhetetlen férfiú remélhetőleg még igen sokáig köztünk marad, híveinek örömeire, irigyeinek bosszúságára, de főként a magyar nyelvtudomány dicsőségére és hasznára.

Tehát „műveljük kertjeinket”, kedves Laci, én ugyan csak képletesen, Te viszont a valóságban is. S maradjon is ez így minél tovább, az emberi és nyelvészeti életkor végső határáig. Isten éltesse!

KEMÉNY GÁBOR